

ЮВІЛЕЇ

**Олександр Реєнт (Київ),
Віктор Прокопчук (Дунаївці),
Олександр Завальнюк (Кам'янець-Подільський)**

До 75-річчя доктора історичних наук, професора Л.Баженова

Із-поміж старшого покоління сучасної української наукової спільноти виділяється вчений-історик, професор Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка, активний громадський, краєзнавчий діяч Лев Васильович Баженов, який понад півстоліття надійно служить улюбленій науці, освіті та краєзнавству, активно працює над вихованням високопрофесійної, патріотичної наукової зміни.

Народився він 1 січня 1946 р. у Старокостянтиніві Хмельницької обл., у сім'ї вчителя-письменника. Закінчив Новоселицьку початкову, Морозівську семирічну, Хмельницьку вечірню середню №3 школи і Хмельницький кооперативний технікум. У 1964–1968 рр. навчався на історичному факультеті Кам'янець-Подільського державного педінституту (К-ПДПІ). У студентські роки захопився краєзнавчою тематикою, як дослідник-початківець опрацював документи Держархіву Хмельницької обл., друкувався в обласній та інститутській газетах, узяв участь у міжнародній славістичній, Подільській історико-краєзнавчій та кількох студентських наукових конференціях. Опублікував перші дослідницькі статті. Очолював студентське наукове товариство, закликав майбутніх учителів активніше займатися історико-краєзнавчими студіями. Близьке захистив велику за обсягом дипломну роботу, що для педвишів тоді було великою рідкістю.

Після отримання диплома про вищу освіту (з відзнакою) працював учителем історії та географії Грушківської середньої школи Житомирської обл., де зацікавлював учнів своїми предметами як на уроках, так і у краєзнавчому гуртку, організовував туристичні походи, наповнював кабінет історії різними артефактами, зніціював першу в історії тодішнього Володарсько-Волинського р-ну історико-краєзнавчу конференцію, де виступив зі змістовною доповіддю.

Як одного з найбільш талановитих випускників керівництво К-ПДПІ в 1969 р. запросило його викладати на рідному факультеті історію стародавнього світу. На кафедрі всесвітньої історії пройшов усі щаблі науково-педагогічного росту – від асистента до професора. У 1975–1993 рр. працював деканом. У 1974 р. успішно захистив кандидатську дисертацію «Польське повстання 1831 р. у Правобережній Україні», у 1996 р. – докторську «Становлення і розвиток історичного краєзнавства Правобережної України (кінець XVIII – перші десятиріччя XX ст.)». Брав участь у підготовці «Історії міст і сіл Української РСР: Хмельницька область». У 1970–1980-х рр. входив до складу правління обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, керував народним університетом «Скарби народу». У 1981–1997 рр. очолював обласний відділ Українського географічного товариства, входив до республіканської вченої ради УГТ, обирався делегатом на два всесоюзних з'їзди географів, організував 7 регіональних конференцій із географічної проблематики. Був одним з ініціаторів створення Національного природного парку «Подільські Товтри».

Із 2008 р. очолює Хмельницьку обласну організацію Національної спілки краєзнавців України, яка сьогодні нараховує майже 400 членів. Один із творців «Книги пам'яті України: Хмельницька область», низки томів «Реабілітовані історією: Хмельницька область», «Зводу пам'яток історії та культури: Хмельницька область» та ін. Зініціював і щороку як відповідальний редактор забезпечує вихід у світ двох науково-краєзнавчих збірників – «Краєзнавець Хмельниччини» (13 вип.), «Хмельницькі краєзнавчі студії» (27 вип.), які поширюються серед міських та районних осередків НСКУ в області, даючи їм змогу ознайомитися не лише зі свіжими працями істориків і краєзнавців, а і вчасно отримати інформацію про діяльність правління обласної організації, ухвали з різних питань краєзнавчого життя. Входить до складу редколегій журналу «Краєзнавець» (Київ), збірників «Питання історії України» (Чернівці), «Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині» (Житомир), «Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського» (серія «Історія», Вінниця), «Хмельниччина: Дивокрай», «Духовні витoki Поділля», «Наукові записки Центру мархоцькознавства» (усі – Хмельницький), «Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка: Історичні науки», «Освіта, наука і культура на Поділлі», «Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка: Історичні науки», «Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка: Бібліотекознавство. Книгознавство», «Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: Серія історична», «Наукові праці Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника» (усі – Кам'янець-Подільський).

Виступав на II–IV всеукраїнських з'їздах краєзнавців як посланець від Хмельниччини і член правління НСКУ, виважено оцінював роботу керівних органів спілки та водночас пропонував конструктивні заходи щодо її вдосконалення, ділився досвідом організації багатогранної діяльності краєзнавців Хмельниччини.

Узяв участь у роботі шістнадцяти Подільських наукових історико-краєзнавчих конференцій, п'ять з яких відбулися за безпосереднього керівництва Л.Баженова. Зініціював подібні форуми в кількох районах подільських областей – це ще більше згуртувало краєзнавчу спільноту, активізувавши вивчення історії малої батьківщини. За безпосередньої участі ювіляра видано десятки збірників матеріалів цих заходів, які значно поповнили корпус краєзнавчої літератури.

Попри наполегливу науково-педагогічну і громадську роботу історик не втрачає інтересу до проблем минушини й сьогодення України, сформував та розвинув коло своїх наукових пріоритетів, пов'язаних переважно з регіоналістикою, історіографією, полоністикою. Упродовж трьох останніх десятиліть видав одноосібно або у співавторстві низку монографічних праць. Ідеться про ґрунтовні дослідження, присвячені розвитку історичного краєзнавства на Правобережжі в XIX – на початку XX ст.¹, з'ясуванню ролі Кам'янця-Подільського як центру історичної регіоналістики в XIX – на початку XXI ст.², економічним аспектам розвитку правобережних губерній від реформ і до Першої світової війни³, культурному та громадсько-політичному життю правобережних поляків у XIX – на початку XX ст.⁴, історико-регіональним, культурознавчим аспектам, життєвому шляху й активній громадській діяльності В.Січинського⁵. Увійшов до кола авторів монографії про розвиток вищої педагогічної освіти й науки на Хмельниччині⁶.

Велику увагу Л.Баженов приділяє дослідженню основних наукових шкіл вивчення історії Поділля, обґрунтував періодизацію цього процесу, з'ясував внесок у поділлязнавство В.Антоновича, М.Грушевського, М.Петрова, М.Орловського, Ю.Січинського, В.Гульдмана, І.Огієнка та ін. Сформував чималу галерею портретів сучасних науково-педагогічних працівників, зокрема Л.Коваленка, П.Щербини, І.Винокура, П.Воловика, П.Михайлини,

¹ Баженов Л.В. Історичне краєзнавство Правобережної України XIX – на початку XX ст.: Становлення. Історіографія. Біобібліографія. – Хмельницький, 1995. – 256 с.

² Баженов Л.В. Alma Mater подільського краєзнавства (місто Кам'янець-Подільський – центр історичної регіоналістики XIX – початку XXI ст.). – Кам'янець-Подільський, 2005. – 416 с.

³ Баженов Л.В., Михайлик А.О. Сільське господарство, промисловість і торгівля Правобережної України в ринкових умовах 1861–1914 рр. – Кам'янець-Подільський, 2016. – 286 с.

⁴ Баженов Л.В., Баженова С.Е., Олівер С.І. На пограниччі культур: Культурне та громадсько-політичне життя польського населення Правобережної України у XIX – на початку XX ст. – Кам'янець-Подільський, 2020. – 456 с.

⁵ Баженов Л.В., Задорожнюк В.Л. Володимир Січинський і Україна. – Кам'янець-Подільський, 2017. – 352 с.

⁶ Вища педагогічна освіта і наука України: Історія, сьогодення та перспективи розвитку: Хмельницька обл. / Редкол. тому: О.М.Завальнюк (гол.) та ін. – К., 2010. – 447 с.

В.Ботушанського, Г.Кожолянка, М.Кукурудзяка, М.Костриці, О.Щура, В.Прокопчука та ін. Чимало із зазначених та багато інших постатей істориків і краєзнавців увійшли до підготовленого ним на початку 1990-х рр. ґрунтового енциклопедичного довідника⁷, який не втратив актуальності й донині. Користуються популярністю підготовлені за його участі посібники з історії краю та основ краєзнавства. Загальний доробок ученого становить, за нашими підрахунками, близько 650 наукових і науково-методичних праць, 116 публіцистичних матеріалів. Крім того, у різний час він очолював 62 редколегії різних періодичних і разових наукових збірників.

Від 1999 р. й понині Л.Баженов бере активну участь в атестації наукових кадрів. Спочатку він увійшов до складу спеціалізованої вченої ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій з історичних наук у Чернівецькому національному університеті ім. Ю.Федьковича, у 2008–2013 рр. очолював подібну структуру на історичному факультеті Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка. Сьогодні член спецради Д 71.053.01, яка діє там же. За весь цей час загалом більше сотні разів був у складі експертних комісій і виступав офіційним опонентом дисертаційних досліджень, професійно оцінюючи їх.

Великою заслугою фахівця стало створення й безперервне функціонування під його керівництвом упродовж чверті століття наукової школи з історичного краєзнавства та проблем регіональної історії Правобережної України. Це колектив із понад 40 дослідників, які наполегливо працюють над виконанням своїх програм і дотримуються спільної теоретико-методологічної платформи. Попередниками цього осередку сам керівник уважає наукові школи В.Антоновича, В.Гериневича, В.Отамановського та ін. Школа Л.Баженова, як він декларує, «відкрита для всіх, хто працює в сфері історичного краєзнавства і регіоналістики України, сповідує ідеали творчого співробітництва, взаємоповаги та взаємодопомоги»⁸. Тож не випадково, що за багато років вона зросла чисельно, охоплюючи представників Хмельниччини, Вінниччини, Волині та навіть столиці нашої країни. Л.Баженов підтримує професійні зв'язки з низкою дослідників із Києва, Полтави, Черкас, Хмельницького, Житомира, Львова, Чернівців, Луцька, Рівного, інших міст, бере участь у конференціях і семінарах, які проводяться там з актуальних проблем методології, історіографії, джерелознавства. За керівництва ювіляра підготували й успішно захистили кандидатські дисертації з історії України (тематика пов'язана з Правобережжям загалом і, зокрема, з Поділлям) О.Кошель, А.Трембіцький, Е.Зваричук, А.Михайлик, Г.Кучеров, Б.Кузіна, С.Єсюнін, В.Петренко, Ж.Касап, О.Вітюк, С.Оліпер, Л.Орловський. Він продовжує керувати підготовкою майбутніх дослідників, надає аспірантам-історикам кваліфіковану допомогу, яка матеріалізується в їхніх виступах на міжнародних, усеукраїнських і місцевих конференціях, опублікованих у вітчизняних та зарубіжних виданнях статтях, підготовлених розділах дисертацій. Особливістю наукової школи стала належність до неї близьких родичів керівника: дружини – д.і.н., професорки С.Баженової, сина – к.і.н., доцента О.Баженова, доньки – к.і.н., доцентки В.Задорожнюк, зятя – к.і.н., доцента А.Задорожнюка. Разом усі вони – міцний науковий осередок, час від часу проводять родинно-наукові зібрання, де обмірковують свіжі ідеї, прогнозовані результати, механізми їх досягнення. Словом, ідеться про «малу школу» у складі «великої школи», яка тільки підсилює загал, робить його більш дієвим і продуктивним, демонструючи зразки потужної наукової праці.

Заслугою ювіляра стала ефективна організація й розвиток, започаткованого 1995 р. Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАНУ, що функціонує на історичному факультеті Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка. Як його керівник він налагодив контакти із зарубіжними науковими інституціями, істориками зі США, Канади, Німеччини, Польщі, Японії, інших країн. На Хмельниччині було створено два відділення центру, а також засновано філію у Вінниці. Загалом він об'єднує близько 200 дослідників, котрі мають статус дійсних і почесних членів та працюють у різних містах, селищах, підтримуючи з директором і вченою радою тісні контакти. Цьому сприяють, зокрема, краєзнавчі конференції, круглі столи, семінари з історії краю (проведено вже

⁷ Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX–XX ст.: Історіографія. Біобібліографія. Матеріали. – Кам'янець-Подільський, 1993. – 480 с.

⁸ Історичне краєзнавство і проблеми регіональної історії Правобережної України (наукова школа): Біобібліографічний покажчик. – Кам'янець-Подільський, 2011. – С. 9.

198 таких заходів). Станом на 1 січня 2018 р. з грифом, рекомендаціями, рецензіями членів Центру дослідження історії Поділля опубліковано понад 500 окремих видань. За час існування осередку захищено 15 докторських і 20 кандидатських дисертацій, тематично пов'язаних із Подільським краєм⁹.

Для дальшого розвитку цієї структури команда Л.Баженова розробила спеціальну програму, яка полягає у виявленні свіжої джерельної бази історико-регіональних досліджень; у зміцненні зв'язків із діаспорою, залученні її джерел і напрацювань для поглиблення пошуку; у виданні нових навчально-методичних посібників із питань краєзнавства для потреб закладів освіти; у активнішому сприянні виконавцям дисертаційних робіт із проблем поділлязнавства; у підготовці й виданні нової редакції історії міст і сіл області, «Зводу пам'яток історії та культури України: Хмельницька область», довідника «Краєзнавці Хмельниччини», подільського енциклопедичного й топонімічного словників, перевиданні «Нарисів історії Поділля» та ін.

Щодо можливостей виконання цієї назрілої програми діяльності Л.Баженов неодноразово наголошував на необхідності належної державної підтримки, адже без неї центр може втратити завойовані позиції. Щоб цього не сталося він пропонує перетворити його на державний науково-дослідний інститут поділлязнавства, хоч і усвідомлює, що для цього необхідні чималі ресурси, яких бракує в нашій державі¹⁰.

Ювіляр має заслужену репутацію інтелектуала, патріота, порядної, чуйної людини, наділеної високою культурою спілкування, відповідальністю за спільні справи. Із повагою ставиться до людей різного віку й національностей, не проходить повз проблеми трудового колективу, студентів, надає їм, за потреби, необхідну моральну та матеріальну допомогу, щиро шанує сформовану впродовж віків культурну спадщину свого народу. Л.Баженова високо поцінують на всеукраїнському та регіональному рівнях, про що свідчать чотири десятки розлогіх статей про різні аспекти його керівної, науково-педагогічної, організаційно-методичної роботи у вищій школі, краєзнавстві, видавничій сфері, обласній і міській громадах тощо.

Лева Васильовича відзначено почесним званням заслуженого працівника освіти України, знаком «Відмінник освіти України», почесними грамотами Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, Інституту історії України НАНУ, Хмельницької обласної державної адміністрації, Хмельницької обласної та Кам'янець-Подільської міської рад, багатьох районних держадміністрацій і райрад Хмельниччини, Вінниччини. А ще – всеукраїнськими краєзнавчими преміями ім. Д.Яворницького й П.Трощака, обласними преміями ім. Ю.Сіцінського та «Скарби Болохівської землі», відзнакою Кам'янець-Подільської міської ради «Честь і шана» та ін. За заслуги в розвитку краєзнавства Українська академія історичних наук обрала його своїм дійсним членом.

Із роси й води вам, шановний ювіляре! Многая літа!

⁹ Баженов Л. В ім'я української історичної науки та поділлязнавства: До 25-річчя діяльності Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському національному університеті ім. Івана Огієнка // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка: Історичні науки. – Т.30. – Кам'янець-Подільський, 2020. – С.96.

¹⁰ Там само. – С.97.